

MOTÝL

DENISA MARTINCOVÁ

Ženy
vyhnané **z raja**

DENISA MARTINCOVÁ

Ženy
vyhnané **z raja**

Copyright © Denisa Martincová 2014
Design © Motýl design 2014
Cover photo © Fotky&foto/Andreykr
Slovak edition © Vydavateľstvo Motýl 2014

ISBN: 978-80-8164-014-8

DENISA MARTINCOVÁ

Ženy vyhnané z raja

VYDAVATELSTVO MOTÝL

*Zostáva už iba otázka: Sme ženy vyhnané z raja alebo sme
ženy vyhnané z pekla do raja?
To závisí od nášho pohľadu na svet.*

Tieto riadky venujem všetkým statočným ženám, ktorým osud nedoprial mať pri sebe blízkeho človeka. Ženám, ktoré nemá kto držať za ruku, keď blúdia v neistote a v strachu z nadchádzajúcich dní. Všetkým ženám, ktoré nemá kto pohladať a povzbudiť úsmevom alebo slovom, a napriek tomu sa vzopru osudu, aj keď sú také unavené, že ich bolí samotný nádych.

Nevytrčala z radu. Zomrela potichu. A hanbila sa aj za svoju smrť. Chcela sa znovu narodiť, aby všetkým ženám odkázala: „Nečakajte, kým vyhasneme. A v nás sa oheň rozhorí. Nedo-voľte nám uzavrieť sa pred svetom, a hlavne nie pred sebou.“

Denisa Martincová

NIKDY TO NEVZDÁVAJ!

Otvorila okno a zhlboka dýchala. Potrebovala, aby sa jej kyslík dostával rýchlejšie do pľúc. Zem sa neprestávala krútiť a sneh aj naďalej ľahostajne poletoval. Zostával ležať na konároch starého gaštana ako ťažoba, ktorá na ňu práve doľahla. Vrcholec stromu siahahal pod jej okná na treťom poschodí. Spomenula si na vetu, ktorú tak často hovorievala starká. Na živote je veľkolepé to, že ani dva listy na strome nie sú navlas rovnaké. Tak prečo nadobúdala pocit, že trápenie, ktoré zažila, sa po rokoch navlas opakuje?

Tridsaťpäťročná Ema nevníkala decembrovú krásu a necítila zimu. Držala sa kľčovito parapetu, až jej zbeleli hánky. Mala strach, že stratí aj pud sebazáchovy.

„Dýchaj zhlboka a pomaly,“ šepkala slová do mrazivého počasia. V hlave mala neuveriteľný zmätok z rozhovoru, ktorý práve ukončila. Nepoložila telefón. Bezmocne jej vypadol z rúk. V panike bežala k oknu, aby ju beznádej a strach, ktoré cítila, nezadusili. Rozmýšľala, či by nebolo ľahšie všetko ukončiť. O deti by sa postaral Roman. Ale odpustili by jej? Ema viedla vnútorný monológ a čakala, že jej niekto našepká, čo má robiť. Mýliš sa! Si dobrá mama. Nebola si ani zlá manželka.

„To nemôže byť pravda,“ rukami si prehrnula vlnité gaštanové vlasy a utrápenú tvár vložila do dlaní. Ako sa mohlo všetko takto pokaziť? Strácala silu aj chuť do života. Ako keby niekto v jedinom okamihu vysal z jej útleho tela všetku energiu a vôľu, ktorú v sebe niekedy mala. „Topím sa

v problémoch ako pred niekoľkými rokmi. Nie! Teraz som na tom horšie. Oveľa horšie. Bola som mladšia.“

„Aj silnejšia. V mladosti je sila.“

Nešťastná Ema tajomný hlas sotva postrehla. „Nádych, výdych. Nádych, výdych,“ vyslovovala slová s pocitom, že zabudla tú najobyčajnejšiu vec na svete. Dýchanie. Nohy sa jej triasli a kolená podlamovali. Srdce splašene bilo. Uvedomovala si, že má finančné problémy. Netušila však, že z centrály pre banku, kde mali s manželom hypotéku, jej oznámia: „Dostali ste sa do platobnej neschopnosti a v konečnom štádiu bude vaša nehnuteľnosť vzatá pod správu banky.“ Po prvej vete vnímala len akési blá, blá, blá.

„Pani Fabianová, počujete ma? Budeme nútení dať váš byt do dražby,“ ako ozvena jej v hlave prebiehal rozhovor, ktorý nemohla predýchať. Lapala po dychu. Ešte sa nestihla vyrovnať s Romanovým odchodom a spoznávala nový druh bezmocnosti. Cítila ho v hlave, v rukách, v nohách a nenávidela ho. Nahovárala si, že žiadna kaša sa neje taká horúca, ako sa navarí, ale nepomáhalo to. Telefonát z banky a Romanov odchod pred dvesto osemnástimi hodinami ju úplne odrovnali.

V zámke zašramotili kľúče. Ema odskočila od okna, ako keby bolo státie v okne smrteľný hriech.

„Smrteľný hriech? Práve si myslela na smrť!“ Ema ešte stále nezaregistrovala hlas. Netušila, že ju bude ovplyvňovať nasledujúce dni, týždne, mesiace. Vnímala iba zvuky z predsieni.

Dcéra hodila do kúta školskú tašku. Ešte na začiatku školského roka ju počmárala srdiečkami a anglickými slovami o láske. Ako keby anglické „love“ malo iný význam ako slovenské slovo „láska“.

Prútená taburetka pri skrinke na topánky zapraskala. Prezúvala sa tam Laura, dúfajúc, že jej mama je na tom lepšie ako predtým, keď odcestovala na internát. Vyrovnanejšia z otcovho odchodu.

„Ahoj, mami. Konečne som doma,“ hlasno pozdravila dcéra a vyzúvala si čižmu. „Suplovali nám dve posledné hodčky ekonomiky. Hrôza! Profesorka nemala poňatie, o čom hovorí. Je anglinárka. Vôbec tomu nerozumela. Nemala som ísť na ten intrák. Vieš, ako málo nás bolo v triede po sviatkoch?“ Laura zavzdychala a horko-ťažko si vyzula druhú čižmu. „A vieš, koľko nás je v triede. Ešteže je piatok.“

Dvadsaťdva. Dvaja chlapci. A samé dievčatá. Jeden z nich sa volá Patrik a páči sa ti. Prebehlo Eme hlavou, ale z hrdla jej nevyšiel hlas. Svetlovlasé pôvabné dievča vstúpilo do kuchyne. Naľakalo sa maminho zhrbeného postoja aj pohľadu. Vyžarovalo z neho toľko zúfalstva, aké Laura doteraz ešte nevidela u mamy. Zdalo sa jej, že zostarla za štyri dni o desať rokov.

„Stalo sa niečo? Si biela ako stena. Vyzeráš hrozne.“

Ema pokrútila hlavou. Nevedela, ako má povedať, čo sa stalo. A nemala silu vysloviť, že nič. Týkalo sa to aj dcéry. Neklamú si. Ale ako má povedať svojmu dieťaťu, že budú žiť na ulici? Pod mostom? Tu ani mosty nie sú! Chcela sa zvíjať na zemi, škriabať nechtami po stene, búchať sa päťami do hrude a kričať, že odkedy od nej odišiel manžel, nedokáže zvládnuť každodenný život. Všetko je namáhavejšie. Aj obyčajné ranné vstávanie.

Ema sa cítila šialene, Laura to vie, vždy bola pri nej najbližšie. A tá hrča v krku, veľká ako jablko, v tom Eme bránila. Myslela si, že ju udusí. Otvorila ústa a miesto slov sa bezmocne rozplakala.

„Mami, stalo sa niečo Hugovi?“ opýtala sa Laura vyplašene.

„Hugo je v poriadku,“ horko-ťažko to vyslovila a pozrela na elegantné nerezové hodiny zavesené na hráškovu zelenú stenu. Zosilňovala kontrast plávajúcej podlahy z čerešňového dreva v každej miestnosti okrem kúpeľne a predsieni. Ema zaostrovala zrak. Cez slzy nevidela na hodiny, aj keď mali výrazný číselník.

„Je ešte v škole?“ opýtala sa Laura na svojho brata, ale odpoveď od mamy nedostávala.

Ema nepohnute pozerala na hodiny, akoby jej ony mali dať vysvetlenie, čo má robiť so svojim životom. Laura podišla bližšie. Objala mamu okolo pliec. Dnes si prvýkrát uvedomila, aká je jej mama krehká a zraniteľná. Vždy si o nej myslela, že ju nič nezlomí. Mlčky jej pozerala do očí. Čakala, že jej prezradia, čo sa stalo. Pohľad trval pár sekúnd. Najvládnejšie, ako tínedžer dokáže, sa znovu opýtala: „Mami, prosím. Stalo sa ti niečo?“

Ema nedokázala hľadiť dcére do očí. Stále ich mala detské a veselo žiariace. Uhýbala jej pohľadu. Pery sa jej chveli a hlas sa jej triasol. Na hrudi cítila horúčavu ako pred milovaním, ale táto páľava nebola z rozkoše. Sklonila hlavu a šepkala: „Volali mi z banky,“ súkala zo seba namáhavo slová. „Laura, dievčatko moje,“ oslovila dcéru vydeseným hlasom, „banka chce, aby sme vyplatili hypotéku. Ak nie...“ zmlkla. Hľadala odvahu dokončiť vetu.

„Tak čo?“

„Náš byt dajú do dražby.“

„Čo?“ Ema sa túžila stať neviditeľnou. Hanbila sa pred dcérou. A tá kričala: „Mami, zavolaj tam! Povedz, povedz im, že to nemôžu. Nemôžu len tak hocikedy zavolať,“ preskakoval jej hlas a Ema sa z minúty na minútu viac a viac nenávidela.

„Ale môžu. Oni všetko môžu,“ s rezignáciou v hlase ešte slabo oponovala. Začínala si uvedomovať realitu.

„Chceš mi povedať, že takéto veci sa hovoria po telefóne? A keby si to nezdvihla ty? Alebo keby si mala presmerovaný hovor, nebola doma?“

Vedela, čo tým dcéra myslí. Aj Ema by tak uvažovala. Laura nevie, že im volala prvá ona. Snažila sa telefonicky dohodnúť s bankou na splátkovom kalendári. Netušila, že pracovníčka banky povie: „Žiadny splátkový kalendár sa s vami už dohodnúť

nedá.“ Znovu si pripomenula vetu, ktorá jej dnes už raz vyrazila dych: „Vaša nehnuteľnosť bude vzatá pod správu banky.“

Minúty sa ťahali ako lepkavý horúci karamel. Všetko naokolo bolo neznesiteľné. Dýchanie sa zdalo únavné a zbytočné. Myšlienky jej prúdili v hlave ako šialené: Podarilo sa mi pripraviť vlastné deti o strechu nad hlavou. Akým právom mám dýchať? Akým právom mám žiť? Ničili ju.

„Mami, nemôžeme skončiť na ulici. Všetko zvládneme! Uvidíš!“ Laura sa snažila držať mamu nad vodou. Ema mala pocit, že ju niekto ťahá na samé dno, aby sa utopila.

„Nedá sa. Vôbec ma tá žena nepočúvala,“ vysvetľovala niečo, čo nebola ešte schopná pochopiť. „Mlela stále iba svoje. Ste v omeškani.“

„Skús! Pre mňa a pre Huga. Prosím, mama,“ naliehala vyplašené dievča. Ema si myslela, že sa každú chvíľu zblázni.

„Ty vždy všetko vybavíš. Aj tá ženská má rodinu. Pochopí to. Keď bude treba, tak ich pros! Len to nevzdávaj!“

Skúsím. Pre moje deti. Možno to bude jediná vec, o ktorej si budem môcť povedať, že som urobila, čo som mohla a nezničia ma neuveriteľné výčitky svedomia. Pomyslela si Ema. Chytila sa záchranného lana od dcéry. Ruky sa jej roztriasli ešte silnejšie. Zalieval ju studený pot. Hnusila sa sama sebe.

Ozvena v hlave sa hlásila k slovu. Čo si ty za matku?! Nevieš zabezpečiť vlastné deti?! Pripravila si ich o otca. Teraz aj o domov! Výčitka prichádzala častejšie. Rodila sa v hlave, doznievala pri šialene tlčúcom srdci.

Ema nevedela definovať, či ju bolela viac strata strechy nad hlavou, alebo že zlyhávala ako rodič. Vedela jedno. Odhodí posledný zvyšok hrdosti a do rozhovoru dá všetko, čo v nej zostalo po Romanovom odchode.

Vyťukala posledné prichádzajúce číslo. Ozval sa vyzváňací tón. Telo sa jej chvelo, ako keď stála nahá na mraze.

V spomienke sa zatúlala na staré zatuchnuté schodisko. Pred šestnástimi rokmi čakala, že sa manžel umúdri a pustí ju do bytu, aby nakŕmila dvojmesačnú Lauru. Sedela v zime na schodoch iba v nohavičkách. Stihla si prehodiť len starú Petrovu mikinu. Uchytila ju predtým, ako ju v noci vysotil z bytu a zabuchol za ňou dvere. Premrznutá uvažovala. Laura jedla naposledy pred polnocou. Teraz bude hladná o tri hodiny. Petra dovtedy hnev prejde. Pustí ma dnu a nebude mi taká zima.

„Prosím?!“ ozvalo sa z druhej strany telefónu. Ema v okamihu zabudla na krutú spomienku.

„Dobrý deň. Pred chvíľou sme spolu volali. Povedali ste mi, že môj byt pôjde do dražby...“

„Áno, a?“ Otázka bola strohá.

„Prosím, nerobte to...“

„Na to ste mali myslieť skôr!“ odpovedala pracovníčka bankovej inštitúcie tvrdo.

Eme preskočil hlas. „Manžel ma pred pár dňami opustil. Na všetko som zostala sama s deťmi. Školopovinnými deťmi,“ vysvetľovala svoju neľahkú situáciu. „Spravím čokoľvek!“

A tým čokoľvek, myslela všetko. Bola schopná dať sa uviazať na pranie. Stála by tam pripútaná v železných obručiach. Okolochodiaci by na ňu pľuvali a hádzali do nej kamene, alebo pohľady plné opovrhnutia. A ona by teraz menila.

„Už je neskoro, pani Fabianová,“ pracovníčka banky neprevjavila žiadny súcit.

Ema zalapala po dychu dnes už tretíkrát. Pozrela na dcéru. Chcela zložiť. Nemá to význam. Ako všetko, odkedy ju opustil manžel. Akoby s ním odišla nádej na normálny život. Pri pohľade na Lauru si uvedomila, že rozhovor nemôže ukončiť. V neprirodzene modrých očiach mala prosbu, aby to mama nevzdala. Stála pri nej bez pohnutia. Eme sa zdalo, že Laura

ani nedýcha. Musí tú ženskú prehovorit'. Za každú cenu. Aj keby ju to malo stať život. Ide o všetko. O domov, ich jediný domov.

V hlave sa jej premietalo milión hrôzostrašných myšlienok o tom, ako žijú bezdomovci, akými sa mali stať. Dokázali by prežiť na ulici? Alebo zverí deti radšej otcovi, ktorý ich zradil? Lauru má z prvého manželstva. Roman to nikdy nebral do úvahy. Vychovávali ju spolu od troch rokov. Miluje ju ako svoju. Zradil iba mňa, uvedomila si. Zrada ju zaboľela ešte viac.

„No tak, prosím. Nájdem si brigádu. Dlh doplatím. Prosím. Banka o nič nepríde. Ak to nezvládnem, banke zostane byť. Viem, že som nezaplatila trikrát hypotéku, ale v banke mi povedali, že už som raz mala znížené splátky a...“

„Áno, mali ste znížené splátky,“ počula, ako žena prekladala papiere. Niečo hľadala.

Zostalo ticho. Ema by prisahala, že počula údery vlastného srdca ozývať sa miestnosťou. Cítila napätie aj v končekoch prstov na nohách.

O chvíľu sa pracovníčka priamo opýtala: „Prečo ste potom nepokračovali v splácaní?“

Ema mlčala. Nenachádzala u ženy žiadny náznak ľútosti. A tak veľmi sa snažila vydolovať z nej kúsok ľudskosti. Pracovníčka z centrály pre banku bola neoblomná.

„Manžel prišiel o prácu,“ vysvetľovala Ema. Zdalo sa jej, že sa točí na kolotoči. Všetko sa krútilo dookola. Otázky úradníčky aj jej odpovede. Možno tej žene na druhej strane naočkovali sérum proti ľudskosti, alebo ju školili proti výhovorkám, zauvažovala Ema.

Znovu sa nadýchla, aby nabrala silu pokračovať v rozhovore. „Opäť som išla do banky. Priniesla som im manželovu výpoveď. Boli sme poistení proti nezamestnanosti. Myslela som si, že...“

„Samozrejme! Mysleli ste si, že to postačí!“ Skočila jej do rozhovoru žena bez súcitu.

„Povedali mi, že sme už využili možnosť zníženia splátok a mali sme zvážiť, či nemôže byť horšie.“

„A zvážili ste? Asi nie, pani Fabianová.“

Ema z tónu vety aj z hlasu vycítila iróniu. Hodila ju za chrbát a neprestávala žobroniť a vysvetľovať. „Manžel mal vždy prácu. Kríza sa len začínala a premiér vykrikoval, že Slovákov sa nedotkne. V médiách sa rozprávalo aj písalo, že je dočasná. A mne vzala všetko.“ Snažila sa podať svoj dôvod čo najjasnejšie. Hľadala citlivé miesto, aby sa jej podarilo ženu obmäkčiť. Teraz alebo nikdy! „Ste žena! Pochopte ma, prosím. Aj vy určite máte rodinu. Zrútil sa mi svet a teraz chcete vziať mne a mojím deťom domov. Je len pár dní do Vianoc, ako im mám povedať, že nebudeme mať kde bývať? Stratila som manžela. Deti otca. Máme stratiť aj domov?“

„Pani Fabianová, domov vám neberieme. Vyplatíte si hypotéku a byt vám zostane.“

„Kde by som na to vzala?“ opýtala sa bezradne. Strácala prehľad o tom, čo hovorila. Využívala slovo Vianoce. Čas, keď sa majú plniť sny, ako si to predstavovala, keď bola dieťa. A ona už je veľká. Na zázraky neverí. Teraz nemala nič.

„Manžel všetko nechal na mne,“ pokračovala v najdôležitejšom rozhovore svojho života, „zdôvodnil to tým, že mi necháva byt a všetko v ňom. A vy mi ho chcete vziať?! Kam mám s deťmi ísť?“ Hlas ju zrádzal. Nekontrolovateľne sa rozplakala. Žena na druhej strane telefónu sa snažila dostať situáciu pod kontrolu.

„Pani Fabianová, upokojte sa, prosím. Máte s manželom vyriešené BSM?“

„Nie, opustil ma pred pár dňami. Ešte som sa s jeho odchodom nevyrovnala. Teraz mi banka chce vziať byt, lebo

som...” Nával plaču bol nezadržateľný. Ema intenzitu vzlykov nedokázala zastaviť. Nemohla sa nadýchnuť. Z pľúc sa jej vydral zúfalý, prerývaný plač. Zasekával sa v slovách. „Prosím, nemôžem prísť o byt. To je jediné, čo s deťmi mám. Jediné, čo nám zostalo.“

„Mohli by ste byt predat’.“

„A potom čo?“ zúfalo sa opýtala Ema.

„Z toho by ste vyplatili dlh voči banke. Pani Fabianová, spravte to, kým od nás dostanete písomné upovedomenie. Medzi prvými oboznámime katastrálny úrad. Budete mať zviazané ruky.“

„Nerozumiem vám,“ Ema tápala v slovách, hľadala ich význam, ale nič jej nedávalo zmysel.

„Nebudete môcť, ako sa hovorí, bytom hýbať.“

Eme bolo na odpadnutie. Úradníčka pokračovala. „Keď sa váš byt dostane do dražby, môže sa ľahko stať, že sa predá pod cenu. A nebude vám to stačiť na vyplatenie hypotéky. Rozumiete tomu, čo vám hovorím? Banka bude žiadať dlh od vás doplatiť.“

S Emou sa zakrútila miestnosť. „Nemala by som byt a ani vyplatenú hypotéku?“

„Bohužiaľ, pani Fabianová. Je mi ľúto. Nemôžem nič pre vás spraviť, iba ak by som...”

„Prosím! Urobte čokoľvek,“ Ema nechcela zahodiť jedinu možnosť, ktorú jej žena na druhej strane na okamih ponúkla. „Pôjdem znovu do banky. Skúsím sa tam s nimi dohodnúť.“ Ema neprestávala žobrať o domov. Pracovníčka banky prvýkrát prejavila súcit a dala jej nádej. Ema prvýkrát začínala veriť na zázrak. Stavila na slová „Vianoce“ a „prosím“ celú ich existenciu.

„Dobre, pani Fabianová. Bude to nezáväzná. Môžem načas ten spis pozdržať.“

„Naozaj?“

„Ale to je všetko, čo môžem pre vás urobiť. Dokázali by ste prispievať tisíc až tisícdvesto eur mesačne? Aby ste doplatili zameškané a úrok.“

„Nie,“ Ema sa prepadala do hlbokjej priepasti. Zachvátilo ju úplné zúfalstvo. Rozkrútila sa s ňou kuchyňa. Laura jej posunula rýchlo stoličku, aby sa posadila.

„A koľko by ste dokázali vkladať mesačne do banky na účet?“ Eme vyschlo v ústach. Zbytočne v nich hľadala sliny. Bála sa odpovedať. Keď povie málo, žena jej zloží telefón. S priškrteným hlasom sa opýtala: „Koľko by som podľa vás asi mala platiť?“ Kým pracovníčka banky Eme odpovedala, čas sa jej zdal ako večnosť.

„Skúsime na začiatok štyristo eur? Keby ste mohli vložiť viac, zavoláte mi na číslo, ktoré vám teraz dám.“ Ema trasúcou rukou spravila vzdušnú vlnovku. Kývla hlavou v smere kuchynskej linky. Na nej boli položené farebné bločky. Laura sa rýchlo zvrtila a podala ich mame aj s perom.

„Dohodneme sa, pani Fabianová? Musíte mi sľúbiť, že budete vkladať čo najviac peňazí. Pani Fabianová, spravte to hneď, ako budete môcť. Nájdite si popri zamestnaní brigádu. Ste, dúfam, zamestnaná.“

„Áno. Už niekoľko rokov v Luxe.“

„Tak si píše.“

Ema rozochvenou rukou písala telefónne číslo. Pociťovala nesmiernu úľavu aj za to, že má prácu. Tušila, že to nie je navždy. V podniku sa všeličo pošuškávalo a donieslo sa jej do uší, že majú byť nové ekonomické opatrenia. Desila sa slovného spojenia hromadné prepúšťanie.

„Je to číslo priamo na mňa,“ podotkla pracovníčka banky. Ema si uvedomila, že aj keď ťažko, ale predsa z nej vydolovala človeka.

„Keby sa niečo zmenilo, dajte mi vedieť. Budem vás kontaktovať. Dopočutia.“

„Ďakujem,“ Ema dopočutia nepovedala. Ešte veľmi dlho nechcela počuť hlas tejto ženy. Splátka, ktorú jej pani z banky určila, bola vysoká. Od Romana nedostala žiadne peniaze. Nič neposlal a vôbec sa neozval. Netušila, čo je s ním. Vedela len jedno, že mu je lepšie ako im teraz.

„No tak, mami, čo povedala?“

„Máme dohodu na splátky, ale musíme...“ Laura sa vrhla mame do náručia ako malé dievčatko. Plakali. Boli si obidve isté, že na tento deň nikdy nezabudnú. Alebo najrýchlejšie, ako sa dá, a nikdy si naň nespomenú. To si priala Ema v tejto chvíli viac ako čokoľvek ostatné.

SNEHULIENKA

Spamätali sa, až keď počuli zvonenie pri dverách. Ako na povel si obidve zotreli slzy.

„Laura, pred bratom ani muk,“ žmurkla Ema na dcéru. Miesto úsmevu vytvorila nepodarenú grimasu. Úsmevom sa usilovala zakryť stále prítomné zúfalstvo. Laura si všimla mamin pokus o úsmev.

„Mama, už je dobre. Zvládli sme to. Najhoršie je za nami,“ snažila sa ju upokojiť. Rozbehla sa otvoriť bratovi. Meškal zo školy.

Hugo stál medzi dverami. Prešľapoval z nohy na nohu. „Kde ste toľko? Pocikám sa,“ v rýchlosti hodil tašku so Spidermanom do kúta a utekal na záchod. Rozopnuté rifle sa mu zošmykli a skoro spadol, potknúc sa o rozviazané šnúrky na topánkach.

„Keby bol ten záchod ďalej, aj sa zabiješ, kým by si k nemu dobehol! Ja z teba asi umriem. Ako to vyzeráš, Hugo?!“ Laura nedokázala skryť pobavenie z bratovho neobratného

príchodu, ale zároveň aj hnev na jeho ľahostajnosť k všetkému.

„Nesmej sa mi,“ urazene odvrkol Hugo.

„Musím. Aj tvár máš od atramentu. Písal si v škole nosom?“ Laura sa vrátila do kuchyne a pospevovala si výstižnú melódiu. Božie mlyny melú pomaly.

„Mami, dnes som dostal pochvalu od pani učiteľky,“ vystať sa.

„Z čoho?“

„Z čítania,“ oznámil pyšne a otváral v predsieni školskú tašku. Vytiahol z nej žiacku knižku. Niesol ju ako víťaznú trofej. Chýbali mu už len fanfáry.

„Počúvaj, ako mi to už ide,“ priložil si zovretú päsť k ústam. Druhou rukou naznačoval rytmus s knísavými pohybmi celého tela.

„Teraz nie. Hugo, prosím,“ povedala Ema. Hugo beatboxoval vždy a všade. Ema nemala silu počúvať ani chuť žiť.

„Všetko mi len zakazujete! Laura môže spievať? Ja nič nemôžem, odkedy tu nie je ocino!“

„Potrebujem len chvíľu ticha,“ povedala Ema a pohľadom dcére naznačila, aby prevzala jej úlohu.

Laura pochopila. „Vyzuj sa!“ skríkla na brata, keď sa vrátil obutý do kuchyne.

„Ježiš, musím?“

„Musíš, akoby to vyzeralo, keby sme tu chodili všetci neprezutí?!“ Niečo šomral.

Laura na neho prísne pozrela a zlostne povedala: „Nevymýšľaj si, Hugo! Mama nemôže za to, že tu nie je ocino. Má toho dosť aj bez tvojich výčitiek! A po izbách si predsa nechodil obutý, ani keď tu bol ocino. A nebudeš ani teraz!“ Pod nohami sa mu zväčšovala mláka z topánok.

„Ani topánky si si nemohol na rohožke obúchať?“ Laura nahnevane odišla. Kým sa Ema spamätala, dcéra sa vrátila

s handrou na podlahu. Poutierala zem. „Nie sme tvoje slúžky,“ dodala miernejšie, keď niesla handru späť do kúpeľne.

Jej reakcia sa zdala Eme neprimeraná. Povie jej to, keď tam Hugo nebude. Možno som precitlivená. Zostali sme na neho len my dve. Musíme byť prísnejšie, pomyslela si Ema.

Hugo pozrel urazene na sestru. Výčitku vrátil mame. „A nič si mi nepovedala na pochvalu. Vôbec sa netešíš,“ tváril sa urazene, akoby mu krivdil celý svet. Pre neho som celý svet, zauvažovala Ema.

„A má ten tvoj svet pre tvoje deti pevné základy, alebo si ako stroskotanec a nemáš im čo ponúknuť?“ po dlhšej odmlke sa ozval hlas.

Ema sa zľakla. Snažila sa hlas ignorovať ako synove výčitky alebo dcérinu neprimeranú reakciu.

„Dobre, zlatičko. A jednotku mi kedy prinesieš?“ Ema sa spravila hluchou k všetkému, čo sa stalo. Pozorovala, že Hugo sa menil. Prestával byť bezstarostným nezbedným chlapčekom. Začínal byť len nezbedným. Hlavne od Romanovho odchodu.

Spomenula si na Vianoce. Nevedela, aký darček by mala kúpiť Romanovi. Nedá sa nič robiť. Teraz je taká doba, obhajovala Ema svoju neschopnosť obdarovať milovaného manžela, keď jej nevychádzali peniaze. Roman bol druhý mesiac evidovaný na úrade práce. Svoj čas trávil za počítačom. Hľadal si prácu cez internet. Neskôr zistila, že to bola výhovorka. Písal si s virtuálnou kamarátkou.

„Rozumie mi. Na rozdiel od teba,“ povedal raz Eme, keď sa ho opýtala, kto sa skrýva pod nickom Snehulienka. Nevšimol si, ako ju to zabolelo. Hľadal útechu, pretože Ema mu ju nedokázala dať. Nechcela utešovať nikoho. Sama potrebovala utešiť. Nevedela, kde vezme chýbajúce peniaze pre rodinu. Rozpadávala sa jej pred očami. Manžel nemal prácu a jej už všetko liezlo na nervy.

Keď sa na Štedrý večer rozdávali darčeky, manžel ju neprekvapil žiadnym. Pozerala na neho plná očakávania. Stále verila, že sa usmeje a povie, že nemohol svoju lásku neobdarovat'. Čakala na tú čarovnú chvíľu ako malé dieťa tešiace sa na kopec cukrovej vaty.

Ako malé dievčatko do nej neraz zaborila nos. Zababrala si od nej tvár. Mama vytiahla vreckovku, naslinila ju a poutierala jej ňou tvár. Ako sa hanbila! Krásne bezstarostné detstvo.

Ale Roman sa na Emu neusmial. Nehľadel na ňu. Stále verila, že sa jej bude snažiť urobiť radosť. Hoci iba lacným parfomom, balíčkom kozmetiky, akých sú v akcii tisícky. Čímkoľvek. A skončí sa ich manželská kríza. Nedočkala sa.

Po chladnej večeri cestovali k Eminej mame. Bývala o tridsať kilometrov ďalej a sama. Roman ju nepovažoval za nepríjemnú svokru. Vždy vravieval, že sa na svoju svokru nemôže sťažovať. Ako keby na svoju manželku áno.

Ema milovala mamu. Dokázali sa rozprávať hodiny o všetkom, ale žiť by vedľa seba nemohli. Rovnaké povahy s rozdielnym názorom na vec by im to nedovolili.

Roman sa na manželku milo usmieval. So svokrou spomínal na huncútstva z Eminých detských rokov.

Pricestovali domov. Eme sa nechcelo ísť do bytu. Necítila v ňom manželovu lásku. Išla radšej s deťmi na prechádzku. Vychutnávala si spomienky na Romana u svojej mamy. Netušila, že Romana medzitým utešovala Snehulienka. Nevedel, že Ema nemala silu bojovať o svojho princa.

Hugo pobehol dopredu. Neprestajne ukazoval prstom do okien na ozdobené stromčeky a vyberal, ktorý sa mu najviac páči. Sneh im vírzel pod nohami. Všade bolo neskutočné ticho a všetko sviatočne voňalo. Ema cítila ľudskú pokoru pred niečím nadpozemským aj vo vzduchu. Keby existovali anjeli, počuli by šuchot ich krídiel. V oknách sa odrážali svetielka z vianočných stromčekov. Sálala z nich rodinná atmosféra.

Pri vchode do bytu siahla Ema do vrecka, aby vytiahla kľúče. Miesto kľúčov držala v ruke papier. Mávnutím ruky nad pohybovým senzorom sa pri vchode rozsvietilo. Stačil iba okamih, aby si uvedomila, že drží v ruke bankovku.

„Myslel na mňa!“ vykrikla od radosti, skoro podskočila. Bremeno z výčitky bolo ťažšie, ako očakávala. Nič som mu nekúpila. Odtŕhal si od úst, aby mi ich dal, pomyslela si.

Hneď ako otvárala doma dvere, kričala: „Ďakujem, Roman-ko.“

„Za čo?“ Otázkou ju prekvapil, ale nebrala to na vedomie.

„Veď vieš.“

„Neviem.“

„Akože nevieš? Za tých sto eur predsa.“ Myslela si, že Roman ju objíme a povie: „Láska, naozaj si si myslela, že by som na teba zabudol?“

„Nedal som ti žiadne.“

Takúto odpoveď nečakala. Bol to úder pod pás. Zaskočilo ju to, ale nechcela, aby to zbadali deti.

„Našla si sto eur?“ spýtal sa Roman a vôbec si neuvedomoval, ako ju to zranilo. „Kde si ich našla, na ulici?“

„Nie, mala som ich vo vrečku. Vyťahovala som kľúče a mala som ich tam,“ sklamente si odmotávala v predsieni pri zrkadle šál a vyzliekala kabát. Vešala ho pomaly, aby sa vyhla stretnutiu s Romanom. Nechcela, aby videl jej slzy sklamania. Ozval sa rev. Úplne stuhla a ruka s kabátom zostala na okamih stáť nad háčikom z vešiaka.

„Hugo!“ zakričal Roman, až sa zatriasli steny.

Eme sa zdalo, že sa rozkmitali aj vianočné ozdoby na stromčeku. Vbehla do obývačky. Hugo a vianočný stromček stáli ako vojaci v pozore.

Roman rozhadzoval veci v skrini. Ešte sa pokúšal hľadať, ale už vedel, že je to zbytočné. Začal sa výsluch, pri ktorom bol Hugo usvedčený a priznal sa otcovi. Vzal mu peniaze asi

pred mesiacom. Sto eur nosil v školskej taške pri papučkách a malom autíčku. Emu najviac desila myšlienka, že si to naplánoval. Syn prešľapoval z nohy na nohu a Ema by ho najradšej skryla do náručia.

Roman nekričal. Vrieskal! „Ako si mi mohol liezť do vecí?! Ako si si to dovolil?! Hovor!“ Strácal nad sebou kontrolu, čo sa mu vôbec nestávalo. Vždy z nich dvoch bol on ten, ktorý dokázal situáciu vyriešiť v pokoji a s nadhľadom. Hugovi sa kotúlali po lícach slzy. „Ty špina jedna zlodejská,“ nezvládal svoj hnev Roman. Eme zovrelo srdce. Pozrela na neho.

„Krot' sa, preháňaš,“ teraz bola ona tá, ktorá sa na vec pozerala s nadhľadom. Vedela, že to, čo spravil Hugo, bolo zlé, ale pochopila, že to urobil s tým najlepším úmyslom. A na to nesmel zabudnúť ani Roman.

„Hugo, ako si mohol?“ spýtala sa vážne.

„V poslednej dobe nemáš peniažky.“

Stála, ale pri Hugovom vysvetľovaní si musela sadnúť. Cez vzlyky sa obhajoval ako na súde. Odpoveď ju zasiahla na správnom mieste. Srdce jej zovrelo, že by sa zmestilo do detskej dlane. Bolo jej nanič za obidvoch.

„Hrešila si ocina, že ti nedá všetky peniaze, ako to vždy robil. Nemala si na darčeka,“ nevinne si zotrel slzu, štekľila ho na krku. Zabolelo ju to. Snažila sa v Hugovi zachovať detskú predstavu o Ježiškovi a zázrakoch. Alebo o mužovi na lietajúcich sánkach brázdiacich nočnú oblohu, kým s nimi vletí do komína. Bolo jej jedno, čo si z toho vyberie. Len nech si vyberie.

„Hugo, darčeka nosí Ježiško, podobne ako kvôli zúbkom chodí zúbková víla,“ skúsila Ema posledný zúfalý čin.

Hugo na ňu pozrel a presvedčivo povedal: „Mama, viem, že zúbková víla chodí, ale darčeka nenosí Ježiško. Nedostala si nič preto, lebo máme málo peniažkov.“ Trhlo jej srdce na kusy, že je to všetko kvôli nej.

Roman prstom ukazoval na vybalené hračky. Rozčúlene kričal: „Za trest dáš všetky darčeky svojmu bratrancovi!“ Nepohol pritom ani svalom na tvári. Nevedela, ako vážne to myslel. Hugo neodvrával. Stál pred nimi ako obžalovaný na súde. Na zemi ležala futbalová lopta, potrhany baliaci papier, autíčko a manželove veci vyhádzané zo skrine.

Ema čakala, kedy Roman skríkne: „Na hranicu s ním. A upáľte ho za živa!“

Hugo pozbieral odvahu. „Aj futbalovú loptu?“ a pozrel na tú guľatú vec, akoby to bolo to jediné, po čom v živote túžil.

„Aj!“ neľútostne odvrkol Roman. Zasiahla. Už sa nemohla pozerat', ako syn trpí pre ich hlúposť.

„Bratrancovi nedáš nič! Kradnúť sa nesmie! Ocino chce počuť, že tomu rozumieš!“ Prikývol.

„Sľúb, že už to nikdy neurobíš!“

„Prisahám, mama!“ Vážnosť v dvoch slovách zaskočila aj Romana. Hugo sa rozbehol s hlasným plačom k mame. Stískala ho.

„Zlatíčko moje. Neplač, viem, že si to urobil pre mňa. Ale to sa nesmie. Nikdy nesmieš kradnúť.“

Vina, že s Romanom neboli opatrnejší pri riešení svojich problémov, ju zožierala. Syn odišiel so sklonenou hlavou za sestrou. Neodvrával. Len mlčky odkráčal. Ema vedela, čo si dcéra myslí, že oni sú na príčine. Hovorila im predsa, aby si dávali pred Hugom pozor, že je malý na ich hádky. Ale niekedy sa s Romanom nevedeli ovládnuť.

Obrátila sa na manžela. „Ty si na vine! Nemala som na hypotéku. Otočím každé euro päťkrát a ty si si nevšimol, že si stratil sto eur?“ Stála oproti Romanovi. Cítila sa maličká, nepodstatná a zbytočná. Pozerala sa na neho a hľadala stratenú lásku.

„Nestratil som ich,“ znechutene odpovedal manžel. Svojich sto kilogramov zvalil do kresla uloženého úplne inak, ako by sa hodilo podľa rozloženia červenej sedačky v obývačke. Eme

sa nechcelo hádať každý deň pre umiestnenie bezvýznamného kresla. A už vôbec nemala chuť ho každý deň premiestňovať. Tento boj s Romanom vzdala.

„Nič som nestratil,“ zopakoval. „Ukradol mi ich vlastný syn! Moja krv.“

Chytil diaľkový ovládač a sústredene sledoval televíziu, aby sa už nemuseli rozprávať.

Ema si uvedomila, že Roman je z Huga viac sklamaný, ako priznával. Vedela aj to, že mu bude veľmi dlho trvať, kým Hugovi túto trúfalosť odpustí.

O pár dní pochopila, prečo si Roman nevšimol, že sa mu stratilo sto eur. Šetril si peniaze, aby mohol od nich odísť a zabezpečiť sa na pár týždňov. Keď sa všetci po sviatkoch vrátili do bežného života, Ema s deťmi sa nemala kam. Roman všetko zmenil jediným svojím rozhodnutím. Veľmi jej ten starý život chýbal.

„Jednotku ti prinesiem zajtra,“ vytrhol ju Hugo zo spomienok a zatvoril školskú tašku. Ema si spomenula, že keď tašku kupovali, fungovali ako šťastná rodina. Bezmocnosť nad stratou života, aký viedla predtým, ju dovádzala k šialenstvu.

„Čo?“

„Jednotku, mama. Ty ma nikdy nepočúvaš!“

„Počúvam. Naozaj ťa počúvam, zlatko,“ obhajovala sa Ema. „Chod' sa pekne učiť. O chvíľu za tebou prídem,“ vzápätí si uvedomila, že častejšie myslí na minulosť. Zdalo sa, že nevedomky otvára Pandorinu skrinku, ale nevedela, ako ju zatvoriť. Myslela si, že minulosť je pochovaná. Teraz nadobúdala pocit, že ju navštívil hrobár a chce za každú cenu vykopať kostlivcov, ktorých má každý v skrini alebo pod posteľou.

Hugo nahnevane zatvoril dvere do detskej izby. Nebuchol dverami. Nenašiel odvalu, ale ak to takto pôjde ďalej... zavvažovala Ema. Mala strach z budúcnosti, keď bude sama

vychovávať chlapca, z ktorého raz bude muž. Možno tiež raz opustí manželku s deťmi. Bez výčitky, s jedným slovom o únave ako jeho otec. Pri tejto myšlienke sa zhrozila.

Útulná detská izba patrila obidvom, Hugo sa neposadil. Nahnevane sa spustil na kolená. Jeho pád stlmil mäkký pestrofarebný koberec. Na ľavej strane od dverí stála poschodová posteľ, oproti počítačový stolík. Na banánovo žltej stene viseli veselé obrázky rozprávkových postavičiek. Laura si vyhradila jedno miesto na svoj plagát. Hore nad posteľou na ňu z neho pozerali hlavní hrdinovia upírskej ságy. V kúte ležala veľká debna. Hugo v nej mal hračky. Na zemi stála vyprosená futbalová lopta. Vedľa nej sa povalovalo autíčko. Hugo sa za ním načiahol. Nahnevane ho prstami pritlačil k zemi, ruku vykrútil za chrbát a púšťal ho na spätný chod. Vždy zaparkovalo v otvorenom šlabikári na zemi. Slúžil ako garáž. Autíčko do šlabikára neľútostne narážalo.

Ema poodchýlila dvere, aby skontrolovala syna. Potichu ich zatvorila a vrátila sa do kuchyne. Pri pohľade na nešťastného Huga ju rozbolela hlava. Bolest' odháňala inými myšlienkami, ale pri bolestiach hlavy sa nevedela sústrediť na nič iné. Ako by strácala zdravý úsudok.

„...odkedy ťa bolieva hlava?“

„Nič nepočujem,“ zapchávala si rukami uši a zaháňala hlas myslením na niečo iné. Musí Hugovi vysvetliť, čo sa stalo, aby pochopil, že aj keď jeho otec odišiel, vždy bude jeho otcom. Ale hlavne, že život ide ďalej. Ona urobí všetko preto, aby sa ich život nezmenil, aby bol ako predtým. Lebo všetko bolo lepšie ako teraz.

„A možno bude lepší, ako si vieš predstaviť.“

Do kuchyne prišla Laura. „Mami, nesmieme prísť o byt. Musíme niečo vymyslieť.“

„Ale povedz mi, čo mám spraviť?“ Ema vytiahla prášok proti bolesti hlavy. Nasypala ho do pohára s vodou a čakala,

kým vyšumí. Sledovala bublinky. Bolest' zvíťazila nad rozhodnutím vydržať alebo vypíť liek.

„Nemôžem ísť brigádovať. Z práce prídem utáhaná ako kôň. Ani by som to časovo nestíhala. Ty si na internáte,“ vysvetľovala dcére zložitú situáciu. Prechádzala sa po kuchyni ako tiger v kletke. Nevedela ako ďalej.

„Huga nemôžem zavesiť starkej na krk. Ani by som to nedokázala. Neviem žiť bez vás,“ priznala sa. Skúmavo premeriavala dcéru. Stála nad ňou, akoby jej dávala rozhrešenie. „A čo by to bol za život?“ pokračovala, „utiekol by nám pred očami ako voda. Hugo by sa dostal do zlej partie. Prestal by sa učiť,“ a už ho v duchu videla šnupať pervitín s výrastkami.

„Mami, nepôjdem na internát. Nájdem si brigádu. Zvládneme to, uvidíš,“ vyhrkla zo seba Laura.

„Myslíš, zlatko, že by si zvládla školu aj brigádu?“

„Áno, mami.“

Ema vypila liek na dva hltý. Dcéra sa na ňu povzbudivo usmiala. Ich vzťah bol vždy krásny. Skôr sesterský ako rodičovský. Ema sa s Laurou od útleho detstva rozprávala otvorene o pravde, nezabalovala ju pred ňou do pozlátky. Naučili sa to kvôli Petrovi. Lauru čakala v osemnástich. Nikdy to neolutovala. Ani ukrytého kostlivca z prvého manželstva.

Do čerta, ako niekto dokáže udržať manželstvo štyridsať rokov? Bola vydatá dvakrát. A znovu je sama.

DEFINITÍVNY ODCHOD

Uvažovala, či nie je následkom rozpadu jej manželstva aj to, že nepozná pravý význam slova otec. Slovo, z ktorého by mohla čerpať lásku celý život. Nikdy nemala príležitosť, aby sa vyznala v mužskom svete. Bolo jej to odopreté. Aj

to mohlo zapríčiniť rozpad jej manželstiev. Počula o veľkej láske, z ktorej vzišla, ale myslela si svoje. Ak sa meno otca v rodnom liste dcéry považuje za určitý druh lásky, mal ju rád.

Utielol od zodpovednosti miesto toho, aby chránil svoje dievčatko pred zlým svetom. Nenosil Emu na pleciah unavenú po dlhých spoločných prechádzkach. Nedržal ju za ruku. Nebol s ňou pri žiadnej dôležitej udalosti jej života. Vzdal sa jej. Neukázal jej na nočnej oblohe súhvezdia. Neobdivovali spolu fascinujúci mesiac za splnu. Nikdy jej neprezradil mužské tajomstvá. Od neho mala vedieť, akí dokážu byť muži. Nikto je nepovedal, že väčšina mužov hľadá v manželke svoju mamu, myslia väčšinou na sex, sledujú šport a manželku si mylia so slúžkou. Narodila sa preto, aby ju muži odmietali? Prišla na svet, aby jej ubližovali? Už toľkokrát mal otec možnosť napraviť svoju chybu a nespravil to. Neľúbil ju. Krv predsa nie je voda. Tak ako je to možné?

„Mami?“ Synov hlas ju vytrhol z pochmúrnych myšlienok na otca. Dvere na detskej izbe boli poodchýlené. Stál medzi nimi a rukami držal kľučku z obidvoch strán. „Prepáč, budem sa snažiť byť lepší,“ previnilo zvesil kútik úst. Eme sa zdalo, že stráca šibalské iskričky v očiach. Vystrela ruku a syn podišiel k nej. Pritiahla ho k sebe. Ruky zaborila do jeho vlnitých vlasov.

„Viem, že aj na teba je toho veľa, srdiečko. Ľúbim ťa. Bojíme sa s Laurou o teba. Tiež ťa veľmi ľúbi.“

„Viem,“ povedal Hugo a sklonil hlavu.

„Nemusíš byť lepší človek. Stačí, keď budeš poslušnejší chlapec. Pre mňa si jeden z najvzácnejších ľudí na tejto planéte. Veríš mi, Hugo?“ Pozerala do čokoládových akoby Romanových očí.

„Ako vieš?“ pozrel na ňu vážnejšie, ako sa na dieťa patrilo.

„Lebo som tvoja mama.“

„Mamy vedia všetko?“

Prikývla. „Skoro všetko.“ Škoda, že som nevedela, že ma Roman zradí, pomyslela si.

Hugo chvíľu uvažoval. „Tak dobre. Verím ti.“

Ema sa zasmiala. „A ty si jediný muž, ktorému budem veriť ja.“

Ešte silnejšie ho objala. Kolísali sa v objatí refrénu piesne Hurt od Christiny Aquilery. Pieseň sa niesla z obývačky, kde sa Laura pripravovala do školy.

„Idem sa učiť“, vymanil sa Hugo z maminho objatia.

„Dobre, zlatičko. Prídem za tebou. Nebudeme sa dlho učiť. Dnes je predsa piatok“, postrapatila Huga a pobožkala ho na čelo.

Ema vošla do obývačky. Na sedačke ležala Laura s vyštetými nohami. Prekrížila si členky nôh. V lone jej ležala učebnica informatiky. Spala. Pod hlavou mala bieleho plyšového medveďa. Daroval jej ho Roman k narodeninám s obrovskou kyticou pätnástich červených ruží. Na stenách viseli rodinné fotografie. Niektoré boli z rodinných výletov, iné boli fotené priamo v ateliéri. Aj Emina svadobná fotografia, kde ju v náručí držal Roman. Tváril sa šťastne. Ako by vyhral prvú cenu v lotérii. Na jednej fotografii pózovala Ema osamotená. Nie, nebola sama. Podarilo sa ju Romanovi odfotografovať tesne pred narodením Huga. Čiernobielu fotografiu milovala.

Vzala dcére učebnicu a položila ju na malý sklenený stolík s chrómovými nožičkami vedľa bielej sviečky s vôňou vanilky. Stolík stál na bielom koberci s čiernymi pruhmi. V obchode ju priťahoval ako magnet. Musela ho kúpiť. Pripomínal jej zebru. Podišla k oknu a zatiahla závesy. Všetko tu ladilo. S Romanom vynaložili nemalé úsilie, aby ich trojizbový byt zariadili podľa svojich predstáv. Pieseň Hurt dohrala a Ema zapálila vonnú sviečku. Posadila sa do kresla. Zaklonila hlavu

a so zatvorenými očami vdychovala vôňu vanilky. Nechtiac si spomenula na Romanov odchod.

Listovala vtedy v časopise pre ženy. Čítala zaujímavý článok o nevere. Sledovali ranné správy a na každom programe hovorili o začínajúcej kríze.

„Už prišla aj k nám,“ poznamenala. Ani netušila, aký vplyv by mohla mať finančná kríza na jej ďalší život.

„Je tu dávno, len sa už nedá zamlčovať.“

„Áno. My sme ju pocítili skôr,“ skonštatovala a nezdvihla hlavu od časopisu. „Asi medzi prvými. Najprv ti znížili plat a potom si prišiel o prácu,“ povedala a spomenula si, ako Roman znepokojene prišiel pred piatimi mesiacmi domov z práce. „Bud' prídem o prácu, alebo mi výrazne znížia mzdu.“

„No a auto je v ťahu,“ odpovedala nahnevane. Už dva mesiace prezerali inzeráty na pekné rodinné auto. Netušila, že je to také vážne a budú mať problém aj s hypotékou.

Roman sa v kresle pomrvil a mrkol na ňu. „Vieš, rozmýšľal som nad nami.“

Ema sa pohodlne natiahla na sedačke. „Dúfam, že to nášmu manželstvu pomôže,“ zdvihla hlavu a odložila časopis. Počúvala Romana.

„Už dlhší čas nám to neklape,“ povedal a pozrel jej priamo do očí.

„Viem. Mali by sme sa pokúsiť niečo s tým...“

„Emka, prestaň!“ skočil jej do reči so zvýšeným hlasom. Zložila nohy zo stolíka a prekvapene pozrela na manžela. Roman sa v kresle vzpriamil. Pohrával sa s ovládačom. Stále jej drzo hľadel do očí. „Už som sa rozhodol. Nie je to pre mňa ľahké. Naozaj. Ale inak už nemôžem.“ Ema ani nedýchala.

„Čo nie je pre teba ľahké?“ Obávala sa toho, čo povie. Znelo to tak hnusne a vážne.

„Emka, ber dnešný deň ako náš definitívny rozchod.“

Počula dobre? Vyšlo to z Romanových úst? Z tých úst, ktoré ju donedávna obsypávali bozkami? Aj dnes v noci. Milovanie už nebývalo také vášnivé, ale túto noc vynahradilo všetky doterajšie. Zastavilo sa jej srdce.

„To mi hovoríš len tak?!“ Telo jej ochromelo a jazyk zdrevel. Niekde hlboko sa v nej okamžite usídlila neskutočná zlosť. Potrebovala ju zo seba dostať. Chcela Romanovi vyškriabať oči. Vytrhať vlasy, alebo ho kopnúť medzi nohy, aby sa zvíjal od bolesti, akú cítila teraz ona. Ale iba nehybne sedela.

„To je pre tú Snehulienku?“ opýtala sa nasmelo, akoby sa niečím previnila.

„Nie, Emka. Pre nikoho. Stále sa hádame. Som z toho unavený.“

Za všetky tie roky sa dočkala tohto? Rozchod manželstva z únavy? Teraz mala zostať sama? Sedela, akoby ju prikovali. Mlčky pozerala na Romana. Začala ju premáhať ľútosť a pocítila úzkosť.

„V noci sme sa milovali,“ povedala a spomenula si ich prepletené telá. Aj teraz jej zo spomienky naskočili zimomriavky.

„To milovanie bolo na rozlúčku ako posledný dar...“

„Mlč,“ hlesla priškrteným hlasom. Stiahlo jej vnútornosti. Zdalo sa jej, že niekto sa rozhodol za živa ju zodrať z kože. Vytrhne jej srdce a zahodí ho pouličným psom. Ľútosť sa premenila na strach z budúcnosti.

Ako keby jej strach Roman vycítil. „Neboj sa. Všetko ti nechám. Rozmýšľal som už o tom. Nechám ti byť aj veci v ňom.“

„Aj dlhy a hypotéku?“ opýtala sa Ema uštipačne.

„Nemôžeš predsa chcieť, aby som platil hypotéku, keď ti nechám byť! To musíš sama uznať,“ dodal miernejšie. „Nie som predsa blázon.“

Nespoznávala ho. Oproti nej sedel cudzinec. Pozerala do Romanových hnedých očí a nemohla veriť tomu, čo počula.

Ona celý čas rozmýšľala, ako zachráni ich manželstvo a on, ako opustí manželku bez ujmy. Ale dá sa to? Myslela si, že len prežívajú manželskú krízu.

„*Stále lepšie, ako sa zachoval Laurin otec,*“ znovu sa ozval hlas.

Nechcela spomínať na Laurinho otca, biologického darcu spermií.

„*Bola si za neho vydatá pár mesiacov a stihla si prežiť peklo.*“

„Kto si?“ zostalo ticho.

Laura nahlas vzdychla a obrátila sa nabok k stene. Ema rýchlo vstala z kresla a prebleskla jej hlavou myšlienka. Som blázon. „Nie, nemôžem byť blázon,“ uistenie pre seba vyslovila nahlas. Laura sa otočila a rozospatá sa opýtala: „Stalo sa niečo, mami?“ žmúрила, akoby jej svietilo slnko do očí, ale v izbe bolo šero. Ema podišla k oknu. Slnko zapadalo. Sneh sa začínal premieňať na hnusnú sivú hmotu. Výhľad z okna pôsobil smutne.

„Musím sa o nás postarať,“ odpovedala vážne.

„Hugo ti zase niečo povedal, však?“ opýtala sa Laura a otvorila oči.

„Nie. Nič mi nie je. Spi, zlatko,“ Ema si znovu sadla ako podľatá. Nemohla povedať Laure, že dnes počula hlas. Počuje ho od rána. Vychádza z jej vnútra. Má z neho strach. Obrovský strach. Hlas bol silnejší ako ráno. Možno bude ešte silnieť. Možno ho budú počuť všetci naokolo! Prežila šok. Po telefonáte z banky sa potila studeným potom. Srdce jej búšilo, až si myslela, že jej vyskočí z hrude. V hlave jej hučalo. A celá sa chvela. Pred pár dňami odišiel Roman. Všetko sa to znásobi- lo. Nie je blázon. Inú ženu by to vzalo tiež. Aj tak už zatiahla Lauru do veľa vecí. S výčitkami, ale sebecky ju zatiahla, uvažovala Ema a srdce jej tlklo rýchlejšie.

„Neboj sa, všetko je v poriadku. Ale je najvyšší čas dať veci z minulosti na správne miesto.“

Ema sedela ako obarená v kresle. Spomienky vymazala zo svojej pamäti. Z akého dôvodu by ich mala oživovať?

„Pretože je najvyšší čas vyrovnať sa s minulosťou.“

„Som vyrovnaná!“ skríkla.

„Tomu hovoríš vyrovnaná?“ opýtal sa hlas ironicky.

„Si len zmierená. Ako k tomu prídem ja?“

„Ty?“ opýtala sa prekvapene. „Nebudem sa s tebou rozprávať. Nič si nepamätám. Túto etapu svojho života som vymazala. Nechcem myslieť na to, ako som pred Petrom musela utekať. Nevedela som kam, ale čo najďalej od neho. Kým ho neprešiel amok. Najskôr zúrivosť z alkoholu. Potom, že ho nemal. Keď som nestihla utiecť, strčila by som sa aj do myšacej diery.“

Laura sa ospalo posadila a prekvapene hľadela na mamu. „Nestihla si utiecť pred kým?“

„Pred nikým.“

„Tak s kým sa rozprávaš?“ pozerala zmätene na mamu.

„S nikým.“

„Myslela som si, že telefonuješ, ale...“

„Netelefonujem.“

„Ale počula som ťa rozprávať,“ nedala sa odbiť dcéra.

„...len sa ti niečo zdalo.“

Laura vstala a položila bieleho medveďa vedľa seba na sedačku a pozrela na mamu. „Nezdalo!“ nahnevaná napravila medveďovi na krku mašľu a zívla.

Peter Eme na snehu vysvetlil po svojom, kto je u nich pánom. Nevládala vstať. Nie od bolesti. Od poníženia, zúfalstva a sklamaní. Trzné rany neboli hlboké ani nebezpečné.

„Mami, čo je?“ Laura držala mamu za plece a jemne ňou triasla. Už sa nehnevala. Začala mať o ňu strach.

Ema sa neprítomne pozrela na dcéru. Vyhŕkli jej slzy. Dcéra

sa učupila pred ňou a láskyplne ju hladkala po rozpustených vlasoch sčesaných na jednu stranu.

„Čo sa stalo?“ opýtala sa Ema, akoby sa zobudila.

„Zapozerala si sa na medveďa, akoby ti ten plyšový chudák niečo urobil. A začala si plakať.“

„Asi ma dobieha minulosť,“ povedala smutne Ema. Laura jej položila hlavu do lona a objala ju. Ema sa o ňu oprela. Naklonila sa ponad jej chrbát k stolíku a sfúkla sviečku. Miesto vône vanilky sa po miestnosti rozšíril zápach vyhasnutého knôtu.

„Idem za Hugom, sľúbila som mu to.“

Ema sa vytackala z obývačky do detskej izby. Nohy za sebou vliekla, akoby jej niekto na ne zavesil ťažké okovy.

Hugo sa nakláňal nad písankou. V zošite mu tancovali písmenká. Pri ich písaní vyplazoval jazyk a olizoval si pery. Ema podľa toho vedela, ako veľmi sa snaží.

„Koľko mám ešte písať?“ opýtal sa. Slovo kačka napísal pekne, ale koník bol napísaný kostrbato.

„Dokonči riadok a môžeš sa ísť hrať.“

„Ideš sa so mnou?“

„Zajtra sa budem,“ sľubovala Ema synovi.

„To hovoríš vždy,“ na tvári sa mu zrkadlila nedôvera. Zatvoril školskú tašku, hodil ju pod počítačový stolík a vytiahol zo stolíka výkres a farbičky.

„Čo mi nakreslíš?“ opýtala sa Ema s nádejou v hlase, že sa na ňu syn nehnevá.

„Ešte neviem,“ posadil sa za stolík. Vytiahol zelenú farbičku a nakreslil trávu. Chvíľu sa na neho dívala. Porcelánová tvár, vlasy jemne zvlnené, aké mala aj ona. Oči horkej čokolády a úzke pery po Romanovi. Keď si vzal žltú farbičku, aby nakreslil slnko, znovu sa opýtala: „Už vieš, čo to bude?“

Vedela, že Hugo nakreslí Romana, ako ju drží za ruku. Vedľa bude stáť Laura a medzi nimi on. Kreslí rovnaký obrázok, odkedy nie je Roman s nimi.

„Neviem,“ zaklamal a vzal si modrú farbičku. Namaľoval oblohu, čierne vrany. Vyzerali ako fajočky.

Objala ho. „Srdiečko, viem, že máš pocit, že sa ti v poslednom čase venujem menej, ale je toho na mňa veľa.“ Hugo iba prikývol. „To neznamená, že ťa menej ľúbim.“

„Viem,“ Hugo kreslil ďalej a jazykom si oblizoval pery.

„Keby som teraz nemala v práci dovolenku, nedalo by sa to ani zvládnuť.“ Hugo prikývol a hodil sa Eme okolo krku. Rozplakal sa.

„Hugo, stalo sa niečo?“

„V škole sa mi dnes deti smiali...“

„Prečo?“

Chvíľu váhal, či má povedať mame pravdu. „...že nemám otca!“

„Ale ty predsa máš otca!“

„Ale nie je s nami. A to je to isté!“

Ema ho objala ešte silnejšie. Nemohla sa zbaviť pocitu, že je všetkému na príčine.

„Sprac farbičky. Pôjdeme pozerat' rozprávku.“

„Akú?“

„Vyberieme si ju spolu, dobre? Ktorú by si chcel?“

Oči sa mu rozžiarili. „Hľadá sa Nemo.“

„Tú si videl tisíckrát.“

„Ale v nej ocino bojuje s celým oceánom, aby zachránil svojho syna,“ vysvetlil Eme celý obsah rozprávky na jeden nádech.

Ako vysvetlí synovi, že ona by bojovala tiež? Aj s celým svetom, keby bolo treba. Upratili výkresy aj namaľovaný obrázok, kde ju Roman držal za ruku, ako ju už nikdy nebude. Zastrela žalúziu a rozsvietila na chvíľu svetlo. Dala do prehrávača DVD, zapla prehrávanie a siahla po vypínači. V izbe sa rozprestrela tma. Ema sa nemohla dočkať, kedy sa začne rozprávka prehrávať, aby Hugo nevidel jej slzy.

Nemohla sa zbaviť pocitu, že keby bola lepšia manželka, Roman by bol s nimi a synovi by sa deti nesmiali. Ako dlho nepocíti dotyk? Ľudský, obyčajný? Taký, čo berieme ako samozrejmosť, keď ho máme? Laura vstúpila potichu do detskej izby. Malú rybu s menšou plutvou otec práve vystrájal do školy a Hugo bol po tisíci raz unesený z podmorského sveta, ale hlavne z otcovskej lásky k synovi.

Laura sa posadila medzi nich. Vystrela ruky do strán a počkala, kým obaja vložia svoje dlane do jej. Zľahka im stisla dlane a dopozerali rozprávku. Ema sa na kreslený príbeh nepozerala. Vnímala teplo z dlaní a pulzovala v nej láska. Cítila ju hlbšie ako kedykoľvek predtým. Vždy svoje deti milovala, ale teraz si lásku uvedomovala ešte silnejšie. Už bol najvyšší čas cítiť, že sú stále rodina. Aj bez Romana.

Večer sa vliekol a Ema sa začínala tešiť, že uloží Huga. Dá si kávu a konečne si zapáli. Potrebovala si usporiadať myšlienky. Úplne zabudla, že Laura mala už týždeň sľúbené, že môže prenocovať u kamarátky.

„Ak nechceš, nepôjdem.“

„Len choď a dávaj si pozor.“

„Zostanem s tebou doma.“

„Som v poriadku, Laura. Môžeš ísť. Tešila si sa na ten víkend. Tak nevymýšľaj. Musíme žiť normálne.“

„Neboj, mami, budem si dávať pozor. Budeme jesť pukance, pozeráť filmy...“

Ema sa pozrela nedôverčivo na dcéru. „Chceš mi povedať, že budete s Vanesou pozeráť televízor pri pukancoch? Nikto viac nepríde, neodbehnete na diskotéku?“

Laura sa obliekala. „Mama, odhalila si ma.“

„Veď zato. Už som sa zľakla, že si myslíš, že som včerajšia.“

„Nie si. Príde aj Zuzka. A na chvíľu aj...“ vykúzlila úsmev, ktorým Emu vždy odzbrojila.

„Patrik?“

„...áno aj Vanesina kamoška,“ rýchlo zahovorila Laura.
„Ale dúfam, že Patrik nebude spať u Vanesy?“
„On príde len na diskotéku.“
„Už som ti chcela povedať, že máš zaracha. Máš šťastie, že si to povedala.“

Laura sa schuti zasmiala. „Mami, dobre ste ma vychovali. Nemaj obavy,“ pobehovala od jedného zrkadla k druhému.

Áno, dobre sme ťa vychovali, ale ešte stále budem mať čo robiť, kým budeš dospelá. Na to ma tiež Roman nechal bez výčítiek, pomyslela si Ema. „Len nebuď drzá. Počula som to...“

„Čo?“

„Tú iróniu v hlase.“

„Niééé, iba sa teším,“ Laura dala mame letmý bozk na ústa. Uchytila maminu koženú kabelku a skontrolovala si v nej šminky a kľúče.

Vletela k Hugovi do detskej a popriala mu dobrú noc. Vystískala ho a niečo mu pošepkala. Hugo prikývol. Chvíľu šramotila v predsieni. O pár sekúnd vbehla do kuchyne.

„Obutá? Huga si hrešila,“ neodpustila si poznámku Ema.

„Chcela som ti len dať pusu,“ zvrtila sa k mame. Okolo seba šírila energiu a vôňu dievčenského parfumu a silu mladosti.

„Dávajte si pozor. Nestopujte, radšej mi zavolaj a zavolám Linde, aby po vás prišla. Volaj mi, aby som vedela, či ste v poriadku,“ upozorňovala Ema dcéru, kým odomykala dvere od bytu. Keď Ema chcela ísť za Hugom, aby ho pripravila na večerné kúpanie, zazvonil telefón. Rýchlo ho zodvihla, aj keď sa číslo ukazovalo ako neznáme.

„Nazdar,“ ozvalo sa v telefóne. Eme sa rozochvelo celé telo.

„Odkiaľ máš moje číslo?“

„Čo ťa potom?! Zohnal som si.“

„A čo chceš?“

„Počul som, že si zostala sama a nemá ťa kto chrániť. A už nemáš svojho bodyguarda.“

„Voláš, aby si mi povedal, že zaplatíš Laure zameškané výživné?“

„Teraz sa bavíme o inom! Tak neboč od témy!“

„Teba,“ Ema povedala s opovrhnutím, „nemá čo zaujímať, či som sama, alebo nie. To nie je tvoj problém,“ vrieskala do telefónu, aby prekričala svoj strach z Petra.

„No ja len, aby si...“

Ema zrušila hovor. Roztrasenou rukou položila mobil na stôl. Dľaňou si prekryla ústa, aby ju Hugo nepočul plakať a bežala na toaletu. Vyvrátila obsah žalúdka.

„Už vieš, prečo sa máš vyrovnat' s minulosťou?“

„Už len ty si mi tu chýbal.“

„Ak takto reaguješ pri spomienke na minulosť, asi niečo nie je v poriadku.“

„Nebud' múdry.“

„Ty nebud' hlúpa.“

„Nie som. Len som nechcela myslieť na to, ako si Peter kedkoľvek priviedol domov kamarátov. Ani ich nezaujímal, koľko je hodín. Alebo či je ráno, alebo noc. Ani to, či má doma ženu s malým dieťaťom. Nechcem spomínať, že mi do spálne prišiel v noci cudzí chlap. Dotýkal sa ma,“ Ema zhlboka dýchala a v krku cítila kyslastú chuť po zvratkoch.

„Mala som na sebe šaty. Neprezliekala som sa na noc. Spávala som pripravená utekať. Nikdy som nevedela, aká bude noc. Čakala som na okamih, aby som uchytila Lauru z postieľky. Do spálne vbehol Peter a kričal na neho: „Hej, odtiaľ-potiaľ, kamarát. Máme nedopitú fľašu. Muž sa mrmlajúc vytackal zo spálne a ponúkal za mňa odmenu. Nechcem spomínať. Moje plecia by viac neuniesli. Nechápeš?! Zabudnutie ma uchránilo.“

„Pred čím?“

„Pred zbláznením. Nepamätám si veľa. A aj to mi stačí. Prečo mám myslieť na to, ako do mňa Peter kopal na zemi? Ani

som nekričala. Len som zatínala zuby. Strach, že by sa zobudila Laura bol väčší ako bolesť, čo mi spôsoboval. A s Lauriným plačom by bola situácia ešte horšia. Hlad? Vieš, čo je hlad? Ja to viem. Bývala som taká hladná, že som nevedela, či je horšia bolesť hlavy, do ktorej ma Peter kopal, lebo tam nie sú vidieť modriny, alebo bolesť prázdneho žalúdka. Rozhodovala som sa, či sa mám najesť, alebo odložiť jedlo pre Lauru. Váhanie, že som sa vôbec rozhodovala, bola jedna z najťažších vecí.“

Začínam bláznit'. Určite mi šibe, pomyslela si Ema. Podišla k umývadlu a vypláchla si ústa vodou, aby zničila chuť po zvratkoch. Zmätene sa poobzerala po miestnosti, či ju Hugo nepočul. Pokračovala v odpovedi tajomnému hlasu. „Dala som si ružovú tabletku od bolesti z hlavy. Druhú od bolesti z bitky. Tretiu od bolesti z hladu, štvrtú od trápenia. Ešte jednu, aby bolesť rýchlejšie ustúpila. Ďalšiu, aby som sa taká unavená dokázala postarať o Lauru. Bolesť hlavy ustúpila na chvíľu, ale tabletky strácali účinok. Všetko sa opakovalo. Od hladu, od únavy, od bolesti. Zaaarovaný kruh. Zvyšovala som dávky, hľadala dôvody a strácala prehľad. Nemala som predstavu, ako mi môže ublížiť taká malá vec, ako bola tabletka. Ani o množstve jedu do tela, čo som si každý deň pridávala zvyšovaním dávok. Tabletky strácali účinok. Vymenila som ich za biely Dinyl, Valium alebo Alnagon. Už ma nebolelo dokopané telo! Ani hlava. Necítila som hlad. Okolie mi hovorilo, aby som začala jesť, lebo sa stratím! Nevážila som ani štyridsať kíľ.“

STRACH O BUDÚCNOSŤ

Ema unavene uložila Huga a posadila sa na kraj postele. Láskyplne ho pohladila a pozakrývala ho. Snažila sa dostať jeho neposlušné vlasy z očí a pritom mu šepkala, ako veľmi ho

ľúbi. Pomaly sa mu zatvárali oči a sem-tam sa pousmial. Opýtal sa iba na jednu vec. „Mama, ten druhý najvzácnejší človek na svete pre teba je Laura, však?“ Ema s úsmevom prikývla.

Hugovi sa na lícach vytvorili hlboké jamky, aké mal pri úsmeve aj Roman. Dnes výnimočne zaspával bez reči a Ema nemusela odpovedať na milión ťažkých otázok o živote. Skláňala sa nad synom a pohmkávala vymyslenú uspávančku. Zastretým hlasom stíšene rozprávala. „Máš čas, zlatičko. Neponáhľaj sa. Buď ešte mojím malým chlapčekom.“ Sledovala, ako sa mu pravidelne zdvíhal hrudník a pokojne spal.

Ema nemohla spať, odkedy odišiel Roman. Najhoršia bola minulá noc. Prehadzovala sa v posteli, pripadala jej obrovská. Cítila sa v nej stratená. A dnes ten telefonát z banky. Život má naruby. Roky nezastaví. Je už bližšie k štyridsiatke. Do spoločnosti nechodí a muža ohúri skôr rečami o životných skúsenostiach ako zjavom.

Aj Hugo za posledný mesiac dosť podrástol. Oblúbené pyžamo so zajačikmi mu siahalo sotva pod lýtka.

„Budeš vysoký po otcovi,“ s úsmevom mu pozrela na nohu, ktorá vykúkala z paplóna. Pomrvil prstami na nohách, akoby rozumel. Znovu ho prikryla, aj keď vedela, že o chvíľu sa odkope. Sklonila hlavu blízko k jeho tvári. Pocítila kúzelnú vôňu a zhlboka ju vdýchla do seba. Pripomenula jej Hugov príchod z pôrodnice.

Pridala mu ešte jeden bozk na zarosené čelo. „Vždy spíš, akoby ťa hodili do vody. To pretože rýchlo a hlboko zaspíš. Zlatičko, aký budeš o pár rokov? Len či ťa zvládnem vychovávať aj bez otca. Nebudeš sa hanbiť objasť ma? Nie zajtra, o rok, ale kedykoľvek. Pritúliš sa ku mne a povieš mi, čo ťa trápi alebo...“ Ema sa bála domyslieť.

Spomenula si na kolegyňu Lenku. Zavalitá brunetka s mužskou, kolísavou chôdzou a s okuliarmi na nose. Z diaľky

vzbudzovala rešpekt. Strhaná tvár so smutným pohľadom vás presvedčila o opaku. Zoznámili sa v textilnom podniku. Ema v ňom už pracovala, keď k nim Lenka nastúpila. Každý deň im prešla rukami najkvalitnejšia čipka. Prišívali ju na luxusnú spodnú bielizeň pre zahraničnú klientelu. Priateľstvo sa medzi nimi prehĺbilo, keď Lenkin manžel tragicky zahynul pri autonehode.

Cestoval domov z práce. Podľa policajnej správy bol príčinou nehody mikrosprávok dvadsaťšesťročného vodiča Fordu. Lenkin manžel sa vyhol zrážke strhnutím volantu z cesty ku krajnici. Vodič z kamióna za ním nedodrжал odstup a nestihol rýchlo zareagovať. Náraz do starej škodovky bol pre jej manžela smrteľný. Mladíka z Fordu previezli do nemocnice s ľahkými zraneniami. Kamionista vyviazol bez zranení. Lenka bez manžela.

Lenka sa už niekoľko rokov pretĺkala životom sama s deťmi. Desaťročná dcéra Andrejka je stále chorľavá. Syn Lukáš bol vždy ako živé striebro, ale od otcovej smrti to bolo ešte horšie. Keď si myslela, že najhoršie obdobie s deťmi má za sebou a Lukáš jej trochu pomôže, začal chodiť poza školu. Sústavne ju klamal. O pár mesiacov neskôr zistila, že je závislý od pervitínu. Zosypala sa. Na nohy sa postavila kvôli dcére, bez antidepresív to nešlo. Keď sa Lenka vrátila do práce, snažili sa s Emou ukradnúť si pre seba čas z každej prestávky. Sťažovali sa jedna druhej, ale väčšinou sa na život sťažovala Lenka.

Ema sa nemala prečo. Manželstvo s Romanom mala skoro ideálne. Nebyť manželových múch, akou bol nezáujem o pomoc v domácnosti, keď si svoje odrobil v práci.

Na to jej Lenka povedala: „Ale, ktorý ich nemá, zlatá moja? Máš doma lenivca, ale nechodí do krčmy, neminie ti peniaze. Vieš, čo by niektoré ženy dali za takú malú odchýlku u manžela? Ivan tiež nebol ideálny. Nech mu je zem ľahká. Ale chýba